

Алекса Миленковић

ТИХА ДРАМА ГЛАСА

(Милан Вурдеља: *Попут уста на потиљку*, Плато, Београд, 2024)

*Мукло што нечуј неки
у мени случи.*

Момчило Настасијевић

Should I propose friendship?

Dry Cleaning

*Само ти шрејни као да ме разумеш
и цела љрича имаће смисла.*

Six Pack

Смештен у поредак негативне утопије, технолошки узнатредовалог и дехуманизујућег доба које је наступи-ло, временски иначе блиског нашем добу, роман *Појуш уста на љошиљку* аутора Милана Вурдеље предочава нам причу о текућем цивилизацијском суноврату, људској природи и хуманости уопште. У свету у којем влада Пошаст (биолошког или моралног/духовног типа?) нужне су и појаве страха, завера и прогона пред невидљивим силама зла, и управо то чини основни амбијент ове књиге.

Роман *Појуш уста на љошиљку* у свом основном наративном току представља разговор оца и веселе, разигране и промућурне ћерке. Њих двоје превасходно им-плицитно, а потом и експлицитно, разматавају клупко очеве прошлости, тачније периода (од девет година) у којем је владала „Пошаст афазисе“, својеврсно стање „мутавости“, чија је жртва била и његова трудна супруга Душка. Велика шесторка, тајновити и никада неприказани представник власти, има за циљ сузбијање зара-зе, које се спроводи привођењем и изоловањем оних који су јој подлегли. Пошто је Пошаст узела маха и раширила се по целом свету, Велика шесторка организује по-себне, иследничке јединице (свака власт има своју службу), које имају извршну функ-цију над одређеном облашћу, округом – „префектуром“. Отац не пријављује своју жену и скрива је, страхујући од растанка, али и недовољно информација о проце-сима којима се заражени подвргавају након одвођења.

Сама приповест обухвата неколико временских равни. У причу ће се укључи-ти и многи други ликови, бивајући или активни учесници, као што је ујак/шурак Исидор (у експозицији наведен као „најделатнија личност“) или Први иследник округа, али и они пасивни, чија је улога тек у индиректној вези с њима, попут Ми-лоша Брдара, који је креатор „јајоликог уређаја“, који служи за испитивање оних који скривају „афатичаре“. Најважнији такав лик јесте „Замишљени сведок“, који посматра Оца и Ћерку док разговарају и чије се непосредно присуство у самим до-гађајима не може поуздано потврдити (а то је случај и с још неким личностима).

Он представља врсту споне с приповедачем и има могућност да присуствује (посведочи) скоро свим ситуацијама независно од времена у ком се одвијају, макар биле део породичне прошлости или прошлости других ликова, као што је она Прве секретарке префектуре. Дакле, Замишљени сведок, попут „свеприсутног окулара” (211), чини се кровним ликом, кроз чију се перспективу и контемплације о необичним догађајима прати развој овог романа, а последично и развој њега самог. Овај водич, и сам збуњен оним што види, води нас кроз тихи пакао света ове књиге.

Све је у овом роману под знаком питања. Његова сижејна поставка заснива се на тајновитости, што значи да је *spiritus movens* текста одгонетање догађаја, људи које Отац и Ђерка сусрећу (с којима се мимоилазе), као и просторног реалитета са својим неонским билбордима, хидрантима-камерама и другим уређајима за праћење и прислушкивање. Ликови су конструисани тако да имају нешто недокучиво, енигматично. У том смислу, најрепрезентативнији пример јесте Прва секретарка префектуре (лик изузетно вешто уобличене интимне историје), чији је живот шифра за себе, баш попут њеног тела прекривеног тетоважама. У случају појединих ликова, као што је онај са зечјом усном, треба уложити напор при пукој идентификацији, због њихове „вишечислостности/безличности”. Роман је устројен тако да је препун замки, рукаваца и странпутица које с узбуђењем проверавамо, одбацујемо и доводимо у везу. Читалац, као и Замишљени сведок, увек су под теретом разумевања саме приче и њених ликова. Такође, главном наративном току претходи један догађај у којем се на „сцени” појављују два лика – „Немушти” и „Вичан речима”. Замишљени сведок посматра чудну, скоро гротескну интеракцију, чији је коначни резултат нешто што може представљати параболнични оквир овог романа. Све у свему, то Вурдељину књигу чини изузетно занимљивом и приморава читаоца да из странице у страницу продире у значење сваког исказа.

И сама природа овог дела донекле је мистификована ауторовим одређењем романа „у осам чинова, с међуиграма и дуплим епилогом”. Његовом хибридношћу имплицира се неколико релевантних чињеница. Наиме, драмски потенцијал сугерише да је дијалогичност, односно размена речи/исказа један од његових најважнијих аспеката. Узимајући у обзир да се кроз цело дело тематизује моћ и немоћ говора, овај слој текста чини се надређеним у односу на остале романескне равни. Дакле, *Појуш ушћа на ђошиљку* темељно преиспитује појам језика, односно реченог/неизреченог (прећутаног) и његових далекосежних последица, али и ограничености. Такође, већ поменута експозиција (насловљена: „ЛИКОВИ, ЛИЧНОСТИ И ЛИЦА”, чиме се може закључити понешто и о самим актерима) има неколико функција од којих бисмо указали само на једну. Поменути „Отац” и „Ђерка” – његова ћерка, његов најбољи и најстрпљивији саговорник, несталног расположења и упитних година, ту је да стално обара готове истине и продужује разговоре – представљају улоге које немају име и презиме, чиме се имплицира одређени идентитетски проблем. Због експозиције, ликови добијају и на артифицијелности, што такође може представљати једну од ауторових (постмодернистичких) замки. Са друге стране, ово је роман у свом класичном значењу управо зато што представља једну причу којом се у ствари указује на немар с којим се према појму приче и причања опходимо. Причом и причањем које опомиње Вурдељин роман је супротстављен тишини, ћутању, неговору, који га у различитим тоналитетима изнутра боје.

Композициону сложеност и непредвидивост приче омогућује врло вешто и инвентивно приповедање. Приповедачки стил представља непрекидну реконструкцију и разумевање догађаја који се одвијају („Уколико би замишљени сведок добио на увид значење шифре, могућно би се расплела следећа кратка и болна хроника...“). Ипак, неретке су и лирске стилизације („Из неугоде ишчекивања отима се нешто што личи на дан“ , или: „Врата више наличе прорезу или ожиљку него разјапљеној рани светлости“), често иронијског контекста („људски инвентар крајолика“). Оваква стилска решења имају свој узор у постмодернистичким приповедним техникама. Изузетна је прецизност и сведеност исприповеданог, упркос понекој дужој реченици која пак не умара, већ позива на откривање значењски увек прегнантног следећег исказа. Текст садржи извесну густину, реченица је тешко проходна, зарези су чести, што захтева пажљиво читање, али она ретко има излишних елемената, безмало свака реч је сврховита. Штавише, такво синтаксичко устројство потпуно одговара садржају ове књиге, односно утиску стерилног и клаустрофобичног света који гради (с тим у вези треба поменути и релевантну спону с појединим остварењима Кафкиног опуса, рецимо *Процесом*). На језичко-стилском плану овај роман потврђује врло умешног приповедача због разгранатости реченичних целина, али и богатства углова из којих се искази отварају пред читаоцем, односно перспектива из којих се коментаришу ситуације.

Ово прозно остварење једно је од оних чији свет остаје као кристално јасна слика нашег. Фаличност, дегенерација која већ у наслову карактерише његове актере, није физичке природе, већ душевне и духовне. Уста су и даље присутна, али њихова позиција указује на губљење људског обличја. Говор је још присутан, али потказивачки, оптуживачки, јалов, тих, скоро бешчујан. То је говор и глас „авети и приказа“. Чак и они који нису већ омамљени новим поретком (капиталистичким, конзумеристичким, технолошким – све је увек део једног истог обрасца), односно они који држе до аутентичности и индивидуалности као одлика хуманог, ипак грцају у самоћи због вишеразложне неизречивости, постепено се губећи и одлазећи у немоћ. Затвореност према другом увек је затварање у себе ког нема. О таквој патњи не треба да се ћути.

По квантитету и квалитету тема и питања које истражује роман *Појуиш уста на њошиљку* дело је великог замаха, једно од оних чији садржај тежи да на различите начине прикаже тоталитет људског живота, а онда и представу цивилизацијског, одвајкада истоветно трагичног смера (што се потврђује и ауторовим поговором). У овом случају, на нешто више од двеста страница, та намера не остаје без резултата, подупрта успелим, роману одговарајућим језичко-стилским планом и решењима, приступу темама, односно перспективом/перспективама којима текст подноси сопствену слојевитост. Добро књижевно дело увек нешто дошапне читаоцу и о њему самом, односно његовим читалачким особинама и навикама. Често се делом бавимо тек да бисмо га растумачили и накнадно, помало механицистички и аутоматизовано, одредили емотивне размере ситуација које су нам предочене, и поенту, превидевши њену трагику (суштину). Као и ликови овог романа, навикли смо да гледамо, али не и да видимо, да слушамо, али не и да чујемо. Ово је књига која захтева помно слушање, да бисмо у њеним речима пронашли очи којима нас тражи.